

"AZ IDŐ NEM ÓRA SZERINT JÁRT"

Vallomások '56-ról

Szerkesztőségünk 1996. március 1-jén két kérdést intézett több magyar értelmiségéhez, íróhoz, képzőművészhez, muzsikushoz, közéleti személyiséghez: **Milyen hatással volt Önre az 1956-os győztes forradalom és vérbe fojtott szabadságharc? Került-e a nemzet "lélekben közelebb" 1956-hoz?**

Íme a válaszok:

Az 1956-os forradalom a szabadságharc nemcsak a kiváltképp az a Tündére, aki a partitúra és a Magyarjé fekete évi den az igazság nem kimőkehet, újra megemeltet bennünk. Megemeltet, és aztán - mint a kinek tisztaságát meg jönken övenc kell - kőnkől jó időre ottát.

Én ma is emek az évi intésnek rejtőzködő kőnkéden élet. Csodálom ama perc időtlen megfelmét és a mulhatatlan ölelés ami meg kőnkéden van. Az erőt és a nyekm amit kőnkéden megöt.

Mert tudom, hogy él a a kedve, és tudom, mi kőnkéden hozt. S most már eme parizsi megzálhatatlanokjban látom és általa megemeltre velem, hogy titokban él meg, s hogy elmi fog - egy új Magyarorszáj.

Kőnkéden György.

Kedves Barátom,

felbolygató a körkörös mindkét tetele. Külön megliszlelő, hogy rám is gondoltál. Úgy érzem, az idő, a feledés rétegei omlottak rá forradalmunk máig parázsló emlékére. Aki jelen volt, részt vett, s átélte 56 októberét, a novemberét és a rákövetkező évtizedeket, annak életkora, vagy megfoghatatlan hite miatt ma már nehezebben a tollá, aki pedig napjainkban tanul vagy tájékozódik egy emberöltő múltán, az jórészt tanácstalan. A korszakváltás kivívott igazsága a nemzeti ünnep, nekem mégis kevesnek tűnik az iskolai és egyéb közösségi megemlékezések montázsa. Mindennapjaink egy része lehetne, kellene legyen 56, mint iránytű, amit a mai felhők borulataiban is követni tudunk. Féltő, nem becsüljük meg vérrel, szenvedéssel és hallgatással kiküzdött értékeinket, a hagyományt és függetlenséget, lassan épülő pilléreit a demokráciának, önkormányzati elvnek. Hogyan is kerülhet ez a nemzet testben-lélekben közelebb a 48 örökségét feltámasztó és folytató 56-hoz? Apácza, aki földim volt, az iskolák fölöttébb szükséges voltát mandaná, fejtegetné válaszul. Én sem tudok jobb tanácsot.

Engedd meg, hogy messzire vezető, ám mégis a történészeknek, politikusoknak és önéletrajzoknak való elemzés helyett egy verset ajánljak - és súlyos kérdéseidért közfoglással üdvözlöllek

*Bisztray Ádám
költő*

BISZTRAY ÁDÁM

EGY ELŐKERÜLT FÉNYKÉP

/1956-1996/

Véletlenül angyalok fogtak tenyerükbe,
nem hagytak a semmibe zuhanni,
de fölszállani sem.
Im, a vékony hála!
Sereglenem is szabad volt velük,
nemzetiszín szalagon bicskával osztozni,
célgömb nem látott engem,
elfödte arcomat kormos zászlónk.
Magam is ott vagyok, voltam
a ködben gomolygó fényképen,
révülten, ifjan, s fegyvertelen,
de az akkor-esti holtak
földobott teste eltakart.
Könnyű lábam segített a föltépett köveken,
futtomban már egyedül voltam,
szemből tankok hernyóztak a hintázó hídon.

A két kérdés közül csak az első inspiráló erejű.

1981 októberében az '56-os forradalom 25. évfordulójával kapcsolatban bécsi lakásomban felkeresett az osztrák Die Presse szerkesztője, s akkor én többek között ezeket mondtam: "Mély meglepéssel és büszkeséggel gondolok '56-ra, bár közvetlenül nem vettem részt benne. Meggyőződésem, nélküle '68 sincs, s a jelenlegi lengyel események is részint az ő sugallatára történnek." A történelem egymásra rímelő verssoraira utaltam akkor, s ma is vallom, hogy 1848 1956 előremutató csillaga, úgy '56 is jövőnk biztató fényforrása marad.

A másik kérdés már nem ilyen személyes természetű, s időbelisége homályos. Kiből áll, állt az a nemzet, amelynek közeledő vagy távolodó viszonyulását mérlegelni kellene. Azokból-e, akik bizonyos távolságból legendásított történelmi keretbe helyezett múltra tekintenek vissza? Akár így, akár úgy, a nemzet túlságosan általános alany ahhoz, hogy szét-szálatlanul összegezzük a reminiscenciáit.

A két kérdésnek van azonban egy bennem visszacsengő hangulati eleme is. Egy német gondolkozó egyszer így fogalmazott: A haza ott van, ahol még senkise járt. Ha ez igaz, akkor én most ennek a tőlem határokkal el nem választható ismeretlenségében bolyongok otthonosan és reménykedően.

költő

*

Az ötvenhatos magyar forradalom és szabadságharc életem legnagyobb történelmi élménye volt. Egyetemi hallgató voltam akkoriban a Budapesti Bölcsészkaron. Nem igen érdekelt a politika, nem túl jó származással és a piarista gimnáziummal a hátam mögött nehezen kerültem be az egyetemre, a szakmai tárgyakra igyekeztem kitűnni, sokat olvastam, külszeminariumokra jártam: irodalomtörténetből és nyelvészetből. Az október 23-i tüntetés híre, aztán maga a felvonulás úgy ért, akár egy jótékony szellemi és erkölcsi villámcsapás: bevilágította előttem a történelmet, és megvilágította azt az érzést, amelyet egy nemzethez tartozás jelent.

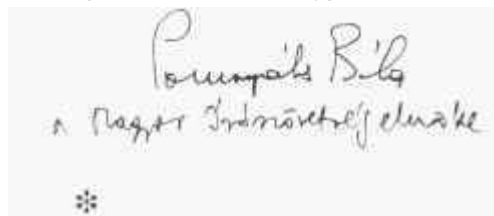
A továbbiak már magántörténelmem epizódjai: részvétel az Egyetemi Forradalmi Diákszövetség körüli munkában, majd a Mefesz tevékenységében, később letartóztatás, Gyorskocsi utcai vizsgálati börtön, tököli internálótábor, rendőri felügyelet, állástalanság és így tovább. 1956 élményét a forradalom leverése és az én személyes küszködéseim sem tudták elhomályosítani. 1956-ból bennem mindig a nagy közös öröm, az összefogás, a szabadságvágy: az ünnep érzése maradt meg, és ez erősödött fel 1989-ben, kivált Nagy Imre és társainak július 16-i méltó gyászszertartása után.

Annak idején, legalábbis a nyugati világban, sokan úgy beszéltek 1956-ról, mint egy időleges katonai vereség történelmi és erkölcsi diadaláról. Molnár Miklósnak, az Irodalmi Újság egykori szerkesztőjének, később emigrációban a genfi egyetem tanárának 1968-ban Párizsban ezzel a sokatmondó címmel jelent meg könyve: Victoire d'une défaite (Egy vereség diadala). 1989-90-ben valóban úgy tetszett, hogy a magyar forradalom és szabadságharc eszméi és törekvései történelmi győzelmet arat-

tak, és a hazai közélet további alakulását 1956 fényes csillaga fogja bevilágítani.

Nem így történt. A nyolcvankilences nemzeti gyászszertartás nagy katarziszt nem követte 1956 szellemi, erkölcsi és politikai örökségének érvényesülése és teljes diadala. Az egymással marakodó politikai pártok és ötvenhatos szervezetek a nemzeti egység 1956 őszén tapasztalt hatalmas megnyilvánulása után még azt a társadalmi szolidaritást is aláásták, amelyet a nyolcvanas évek végén beköszöntő rövidreszabott reformkor létrehozott. Az egyéni és csoportérdekek kíméletlen és cinikus érvényesítése elsöpörte 1956 erkölcsi hagyatékát, és a fiatalabb nemzedékek közéleti közönye még ezt a várakozást is megtörte, amely szerint majd az érkező generációk fogják igazán felismerni a magyar forradalom igazságait és megvalósítani testamentumát.

Most, hét esztendővel a történelmi gyászünnepe, az erkölcsi és politikai elégtételadás után ismét el kell gondolkodni azon, vajon mit lehet tenni a magyar forradalom igazi szellemiségének helyreállításáért, azért, hogy 1956 emléke ismét tiszta fényben álljon az utókor előtt, mint akkor, ott, a Hősök terén és a 301-es parcellában, 1989. június 16-ának megrendítő és sorsfordító óráiban. A történelmi igazságtétel ugyanis nem ért véget, 1956 igazságáért mindig újra meg kell küzdeni, és ennek az új küzdelemnek, úgy tetszik, lassan ismét elérkezik az ideje.

PÉK PÁL • OKTÓBERI NAPLÓ*

Kezdetben volt a föld, az ég,
 repkény mögött a tárt utak,
 forrás, megbolydult sárarany
 lombok alatt a vonalak
 szabdalta lomha dombkaréj,
 körül a rétek árvize,
 a béklyózatlan zöld özön,
 a "neki csak", a meztelen
 vadon aztán, a holt-üres
 szobákba csüngő árva ág
 neszében csak a hóesés
 pászmái és az odaát,
 a félig-értett kéz-ütem,
 a pálcaként tört mozdulat,
 mi visszahull az éj-sötét
 vizekre majd, és megtagad,
 /1987/

*A versbetétek a Holtág című kötetből valók

1956. október 23.

Elaludtunk. Öcsém a Lecuona-Cugat közvetítést hallgatta a Luxemburgon, aztán én a Sosztakovics tizediket, az öreg pedig /nagyapám/ ki-be járt, boldogabb égtájjra küldve az egész "bagázst". /Ez a szava a bandánkra, amikor látja, hogy tanulás helyett a kisszobában kártyázunk, naphosszat. Arra persze meg se rezzenek, hogy Pepe1/ Spinozából olvas, amiből egy mukkot se értünk, de végtelenül elegáns dolognak tűnik, csináljuk hát: verjük a blattot és Spinozát olvasunk.(Baromi banda vagyunk, az szentség.)

Na, szóval elaludtunk. Ugrok a rádióhoz, bekapcsolom, semmi. A szokott maszlag sehol. Negyed nyolc, már rég a Szabad Nép fejtágítójának kéne menni, most pedig Beethoven és Erkel. És mintha ajtókat csapkodnának. Mi az isten lehet ez? Mondom is Zolának /az öcsémnek/, de csak annyit fog fel, hogy elmúlt negyed, és neki Rimaynál matekdolit kell írni, hogyan ér a gimibe? Rohanás. Én ráérek, mert testnevelés van először, és Rátkai apó minket, atlétákat, a csütörtöki verseny miatt pihentet, akár be se menjünk. Nem is megyek. De ez a csattogó?! Lőnek, vagy mi? Nem is bírom sokáig, összeszedem a kémia asznapra esedékes lapjait /könyvet már egy éve nem vizünk, kitépkedjük a lapokat, elég az, abból már lehet sügni/, bevágom a válltászába a törít meg a matekot, és futás.

A fiúk ott vannak, de valami nem stimmel. A padok félretolva, a kályha körül kuporog mind /mondom is, hogy "eszementek, kint verőfény, ti meg itt szorongtok?"/, de Viola Laci rám néz "Pesten forradalom van, lőnek!" Atyám! - kattanak. - Az nem ajtócsapkodás volt. Most aztán mi lesz?

Jön Harkány/ /, halljuk, hogy bekövetkezett, amit vártunk /Vártunk? Fenét! Reméltük, éreztük, mint kutya az esőt/. Egyszerre megvilágosodik mindaz, amit az Irodalmi Újság Kucsera-cikkeiből felfogtunk, meg a SZER Gallicuszától hallottunk. "Gyertek, megyünk az udvarra!" - indul el Harkány.. - "Gögös Feri bácsi beszélni akar"

Megyünk, de ahogy ezt írom, alig emlékszem valamire. Arra, hogy Feri bácsi nyugalomra int, hogy a diákságot nem érinti a dolog /ezt nem értem; miért nem?/, s délben haza mehetünk, és ne vegyünk részt semmiben. Azt tudom, hogy valamit ettem, aztán Violával. Mohácsi Ferivel, a kollégisták zömével két óra tájban már a Szabadság téren ácsorogtunk, a Vár út felől pedig jöttek a gépgyáriak; egyszerre hatalmas tömeg támadt, s mi átugrálva a járdaszegély lánckorlátját, mentünk velük a postához, a tisztiklubhoz, és ordítottuk, hogy "Ki az oroszokkal!" Azt viszont el nem feledek, hogy - éppen a tisztiklub előtt - együtt skandált velünk S. Gy. egykori általános iskolai tanítónk, akiről utolsó emlékem az, hogy Sztálin-falat készített velünk, és ragyogva nézi a kész "művet". Most ordított. Jópofa a világ, nem?

És milyen az ember? Stefi néni / verseket adott fordítani, Puskind meg Bunyint, s én neki is veselkedtem, mert máig büszke vagyok az önképzőkörben tavaly felolvasott Lermontovomra /a Falu volt, és isten bizony, jó volt/, de alig egy órája az egészet félre dobtam: "A francba! Ez is csak ruszki! Nem fordítok semmit."

És micsoda meleg volt! Októberi nyár. Kiskabátban grasszáltunk, nagyanyám jóslatával: "Úgy jártok, mint apátok, azt is a tüdeje vitte el" -, de ki törődött akkor azzal, ami jön, elég volt megemészteni, ami van. A SZER elfúló hangon tudósított, a Kossuth amnesziáról beszélt, a fegyverek leadásáról, de a füle botját se billentette senki.

Anyám, persze, halálra izgulta magát, de megérkezett végre az öcsém. Tíz is elmúlt, mikor faképpel közölte, hogy egész délután huszonegyeztek, s őt az egész hidegen hagyja. Erre aztán nem tudtam mit mondani.

1956. október 24.

A reggel eltelt valahogy. Fél tizenegy körül a gimi elindult a határőr laktanyához. Végig a Csengey úton hömpölygött a tömeg, át a sorompókon, a temető mellett, a város szélére. Ott a határőrség épülete. /Undorító, szürke kockaház, mindig futva mentünk el mellette, ha a Potyli-malomnál akartunk fürdeni.. Nem tudjuk, mi van a drótkerítés mögött, de ÁVÓ-sok őrzik, jobb iszkolni./ A nép nekiered, megtorpanik, tovább araszol. Vicceket sütünk el /főleg a velünk csoszogó általános iskolások rovására; s tényleg, ki volt az a vadbarom, aki ide vezényelte őket?/, de csönd van, csak a feszültség nő. Rohadtul félek. Jön hátra a szöveg, hogy a lapostetőn golyószóró lapul. Ott is volt. Állunk, bambulunk. Aztán kijönnek a kopaszok, mi meg barátkozunk. Nem lő senki, mehetünk haza.

A félsz azért egész nap bennem reked. De minél jobban remeg a gyomrom, annál bátrabban mutatok. Azért is részt veszek mindenben. Ott ácsorgok Majczen Mari V mellett, a Szózatot mondja, tiszta libabőr leszek tőle, úgy, mint amikor együtt játszottunk Illyés Dózsá-jában, és

1Perény Endre a televízió később rendezője, 2 Harkány László osztályfőnök, 3 Gögös Ferenc az Irányi Dániel Gimnázium igazgatója, 4 Dr. Bittera Zoltánné orosztanárunk, 5 Majczen Mária, később Jászai díjas színésznő; mára halott

ő a III. felvonásban a monológot sivitotta, zokogta, jajongta/, megcsináljuk a Forradalmi Diák tanácsot /titkár leszek/, s aztán az este, azt volt csak kemény.

Fáklyákat szereztünk, körbefogtuk az ÁVÓ székházát a mozinál, és követeltük, hogy nyissák ki a pincebörtönt /bár, ha belegondolok, közülünk aztán nem volt egy se, aki tudta volna, hogy ott börtön van/, helyette azonban csak az erkély franciaablaka nyílt meg, és kijött egy vakarcs, valamit kiáltott, bement /Baba néni mondta is, hogy "fiúk, ez készül valamire, menjetek haza"/, újra kijött, előkapta a stukkert, és már lőtt is. Valahova el, a Fő út felé. Egyszer, kétszer. Nyilván, ijesztésnek szánta. Na, spuriztunk istenesen! Aztán a sarkon, az édes ségbolttal szemben, ott feküdt a Skerlák szabó felesége. Halott volt. Az a barom, célzás nélkül eltalálta.

S akkor, ahogy néztem az asszonyt, kiállt belőlem a görcs. Nem féltém többé. Konok lettem és eltökélt. Megmutatjuk nekik!

1956. október 27.

Igencsak fenséges volt, amit tegnapelőtt írtam. Mintha a kis Karakas / mondta volna az asztal szélét markolva: "Feszesebben! Gerinccel születtetek." Ilyeneket mondott. Meg ilyet: "Tedd a helyedre magad!" De a legjobb az volt, hogy "édes fiam, te ilyen hülyén születted, vagy különórákra jársz?" És mindehhez vastagon kötött kék nyakkendőt, habfehér köpenyt meg aranykeretes szemüveget viselt. A kis Karakas! Ahogy reggel ott állt a zuhogó esőben, rendezte a sorokat, s közben látszott, hogy a zabszem nem megy a seggébe. Akkorra már hiányzott belőle minden, ami tanárrá avatta.

Tegnap amúgy nagy üvöltözés volt a családi tűzfészekben, hogy "nem mentek sehova, ezek úgyis visszajönnek", de én csak azt láttam, hogy a szomszéd családostól nyomakodik a Pobedába, és uccu, ki jugóba. Pucoltak az elvtársak, hogy jobban se kellett.

Végszóra aztán csöngettek. Ott állt a Dezső Laci, és két katonaköpenyt ölelt a melléhez. "Holnap ezt vegyétek fel, most adják" - mondta, de látta, hogy az öreg szemüvege vésszesen villog, anyám is ki-be rohangál, úgyhogy már kinn is volt. Mikor a köpenyt fölcipeltem a padlásra /azt hazudtam, hogy a szeméttárolóba viszem/, megnyugodtak.

Reggel, mikor anya elment az üzembe, s az öreg - szokása szerint - a fürdőszoba ablakából nézte az esőt, a köpenyt előrángatva lódultunk a suliba. Kiképzést terveztek, fegyverismertést, mit tudom én, mit. Na, akkor ázott velünk a Karakas.

Atyavilág, hogy milyen kevesen voltunk! Százan alig. De azért kimasíroztuk a lőtérre. Karabély, davaj gitár, kinek mi jutott. Oda is pörköltünk istenesen - a semmibe. Hogy én mit találhattam el, az abból is látszik, hogy a moziban már a tizedik sortól sem tudtam elolvasni az operafilmek szövegét, pedig imádtam az olasz operát. A karabély süketített, a géppisztoly felé hordott /hullott a tetőről a törek a nyakamba/, s ezért - így utólag - értem már Orbán századost /, hogy üvöltözött a hátunk mögött: "Támasszon a jobb lábával! Nagyobb terpeszt! Nem a cirkuszban van!" Ilyeneket. Köcski Laci mondta is, hogy ebből elég, pucoljunk. Így lett. Orbán el, mi nemkülönben.

De mi legyen a köpenyekkel? Már a Teleki utcában is füttyögtek utánunk, a Fő utcán pedig egyenesen röhögtek: "Kis hülye! Hova viszed a seggedet?" Szóval, ahogy kattant a lakás ajtaja, szinte letéptem magamról azt a göncöt. Angyalosi elvtárs pedig, miután nagyanyám sírt egy sort előtte, eltüntette.

Ennyi az én vitézi történetem. Bőrig áztam, kiröhögtek, boldogabb nem is lehettem volna.

1956. november 2.

Piszok hideg volt egész nap, de ragyogott a Nap, és kék volt az ég, mint egy Puskin-versben. Tódult a tömeg a temetőbe, némán. Olyan csöndet még nem éreztem, mint a kishídon, ahogy nyomakodtunk a kapu felé. Nem voltak komorak az emberek, inkább befelé figyeltek, s valami tétova levertség ült az arcokon.

Apám öt éve halott, mégsem rá gondoltam akkor, valójában senkire és semmire. Ami öt napja történt, az idők kódébe foszlott. Szomorú voltam, fáradt. Sodródtam a tömeggel, s bár tudtam, hogy a temető sarkában ott az apám sírja, hogy oda tart az anyám, az öcsém, az egész szent család, én tők egyedül állok majd előtte, mert nem látom az arcát, pedig mindig tisztán láttam /megy a Szemere utcán föl, kezében két vödör, a négy ruszki meg ott üvölt körülötte, és akkor visszanez, mosolyog, de holsápadt, istenem, de sápadt, s én, hatéves kölyök, úgy fogom a szememmel, mintha segíthetnék/, de már nem látom, nem látom... Órák óta mentem a tömeggel, és éreztem, hogy vége. Temethetsz, világ! Ahogy az egyetlen tanár, akit szerettem, mondta: "elborító a sírt új havával az ég." Megyek az apámhoz újra, de tudom, hogy csak a hó, a fagy baltája igaz, meg a sír, amihez zarándoklunk együtt.

¹Nyári Rudolfné, följajzatanrunk, ² Karakas Gábor, kémiatanárunk, ³Kanizsa 1956-os városparancsnoka

Verem volt,
 hol futva futtunk,
 holdas arcok, dög-kutak,
 csonka mezők, elorozott
 tiszta teste,
 partokat
 megemésztő kupec-idő,
 sehol-haza,
 hókarám,
 fiúk, ahogy szökdösnek még
 át az éjek városán,
 Világ csöndje,
 háromölnyi
 mocsok, amit beragyog
 aknazáron túl a Távolság esélye,
 a Nagy Titok
 /1988/

Az ismert kórházi zajoktól különbözött minden belső és külső hang. A Rókus kórház Rákóczi út felé néző ablakai orgonabillentűk egymásutánjában megnyíltak. Odatódultak a némileg járóképes hálóingések kitekinteni.

Lenn az út megtelt véget nem érő sorok örömeivel. Jöttek, egyre jöttek a rádióhoz irányultak. Lobogók lombjával, szívből szakadt dalok szállatától felragyogott a levegő is.

A beteg testek gyengeségét, jaját megáldotta az embersokaság. Szárnyas menetelésel. Ölekezett a személyes a közössel.

(Bennem ó almáriumom fiókja kinyílt. Rügysző gallyak, aranylós ágak csipkéztek a völgyben épült házak udvarát, a dombtetőn magasodó iskolát, templomot, temetőt.

Fekete csizmás, posztóruhás férfiak, legények álltak sorfalat. Előttük asszonyok, pillés menyecskék, pántlikás nagylányok csokra. Ünneplő selyem, bársony. Lefelé fordított díszes tulipánok. Iskoláscsoport sorjázott a dobogó előtt. A fiúk sötétben, a lányok fehér ruhában, zöld köténykével. Madarasra, virágosra hímezett piros mellénykéken ragyogtak a gyöngyök, fiittek. Szegény vagy jobb módú egy karéjban. Úgy, ahogyan egy föld adta mindnyájuk kenyerét. Dolgos életük gyümölcsei; gyerekeik, szenvedés, öröm, megholt ősök mind jelen voltak. Gyulaj. Március 15. Piros-fehér-zöld zászlóink alatt a tavaszi szél ritka szép virágokat nyitott: Szabadságot, Himnuszt, Szózatot. Fiókunk gazdag kincstára könnytől gyöngyös, örömtől szírványos, bánattól koszorús.)

Pezsgett a lég a Rákóczi úton. Szünet nélküli mozgás. Falvak küldték teherautóval az élelmet a Városnak. (Édesapám így látogatott meg a kórház felé kanyarodó járművel.)

Az idő nem óra szerint járt. Mérhetetlenné tágult korongján jelek, fekete foltok tündeztek fel. Morajló, pattogó, döngő fegyveres zajtörte szét az emberhangokat, harc kezdődött, vérrel. Egy fiatal lány megsérül a rádiónál. Ő volt első sebesültünk. Kórtermünk falát a térről átlótték. Éjjel a műtő kapott találatot. Betegek vánszorogtak a folyosókon, szenes ping-céig le-fel. A Rákóczi úton a házak falát, árkádjait szaggatják csontvázzá a szüntelen dübörgő tankok. Estére kelve gyászoló gyertyák fénye jelent meg a romfalak között. Bezárt ablakon át, becsukott szemmel is láttuk.

Édesapámat évekig "ünnepek" táján Dombóvárra vitték "örizni a békét" tőle és a megjelölt emberektől. Édesanyám járt batyuval a kerítéshez. Testvérem a szegedi CSILLAGOT kapta megnevezhetetlen időre. Sokmindent tettek velünk.

A hátyavékony bőrű lélekhez közelebb kerülni 56-nak sem adatott könnyebb út, mint volt minden tiszta, mély eszmének a nemzet életében. (Az almáriumok titkai rejtőzködők.) Az Igaz Szót, Tettet, Művészetet, az Élet Valós Képének Megmutatását minden időkből félrevezető hamisság, álca, hatalom nyomja, nyomorítja. Az igaz történelmet a megérintettek hordozzák. Ehhez az egész élet kell. Így gondolom én.

Borsosgyi Arany
 bepródukálva

1

Tízéves voltam akkor. És segítettem az állomáson a felnőtteknek a vasúti sínek felszedésében, a "ruszki" tankok elleni torlasz megépítésében. Hangulata feledhetetlen, az ott megélt, harsányságában is intim együtt cselekvés, közös akarás emlékét, a vágyódást iránta a mai napig magamban hordozom. Az volt a mérce, s az ma is. Az önként vállalt, elementáris valahová tartozás mércéje. És mindannak a megtörténése, amit a hittanórán hallottunk hitről, szeretetről, közösségről. Ott a felszedett utcakövek, keresztbefordított vagonok, borostás férfiak között az ige testet öltött.

Aztán fenyegető sötétség ereszkedett a világra. Félelemszaga volt a napoknak. A szomszédok nem adták fel családunk férfi tagjait, pedig azok összecsomagolva vártak a legrosszabbra. Relémvéste a történelem, hogy sose felejtsem el: nem minden ember hűtlen, nem mindenki lesz áruló. Ez a kipróbált bizodalom segít élni azóta is.

2

A nemzet egésze nem került "lélekben közelebb", csak maroknyi rendíthetetlen csoportok. A nemzet ugyanis felejt, e tájon különösen. Így akar túlélni. Volt politikaiak mesélik: bent úgy érezték, teljesen magukra maradtak. Egyáltalán nem bősökként jöttek ki a börtönből, a kintiek úgy kezelték őket, mintha bűnözők lettek volna. Emiatt nagyon sokan megkeseredtek, hiába való áldozatnak tartották az ügyért vállalat és elviselt szenvedést. Inkább érezték magukat baleknek, mint erkölcsi győztesnek, és ez kétségbeesítő.

Az ötvenhatosok egymás közti rivalizálása, egymás lejáratása, meghazudtolása, leleplezése, gyöngeségeinek hangsúlyozása, azaz deheroizálása fölmérhetetlen károkat okozott, és okoz ma is. Megosztja a nemzetet, elbizonytalanítja, morálisan és önérzetét tekintve is gyöngíti, végül is megkérdőjelezi a forradalom valódi jelentőségét.

Többek közt a fentiek következménye, ötvenhatot kisajátíthatják, manipulálhatják az exkommunisták, összemoshatják a tényeket, vagy éppen eltagadhatják, polgárháborúnak tüntethetik föl a szabadságharcot, ami vérlázító csúsztatás. Mindennek betetőzése, hogy a jelenlegi miniszterelnök, aki anno dacumál esküt tett a forradalom vérbefojtására, leverésében részt vett, végül is ötvenhat legitimálásának köszönheti a bársonyszéket. Ehhez nem kell kommentár. Az önfeledt marakodás és manipuláció a jövőt kezdi ki, mi több, kérdőjelezi meg. Az újonnan érkező nemzedékek nem értik és érzik a fejük fölött folyó huzakodásból egyértelműen és átütően, hogy 1956 jelentőségét tekintve, túl a magyar történelmen, világtörténelmi pillanat volt. Ott és akkor megint Európa élvonalában voltunk. És ez a múlt idő itt és most fájdalmasan pontos.

Döbrentei Kornél
költő

✱

BEROPPANT HEGEDŰK

Közelebb hozzád, 56?

Soós Margit sorait 1991. október huszonkettedike égette belém. A Hortobágyon találkoztam Soós Margittal, egy tanácskozáson. A tanácskozás szünetében adta a kezembe versét. Cím: Októberi ősz. Alcím: Apám halálának 33. évfordulóján. "A földmérő ölfád még meg van Apám!/de nincsen kopjafád./ Jó idő van és szabadság./Szánthatnál, vethetnél/ - de hová lettél?/ Október volt. Ötvennyolc./Megöszült dús hajad. Hegedűd beroppant./Ma sem hiszem el, hogy magad tetted..." A második versszak: "Anyám! Tied az elismerési/Itt maradtál hat gyermekeddel.../Emelt fővel viseléd sorsod,/abban a reményben, hogy nyugdíjad/egykor eléri a - létminimumot."

Soós Margit a Hortobágyi Állami Gazdaság nyugdíjas könyvelője. Négy leány anyja, nyolc unoka nagyanyja. 1958. október 22-én látta utoljára az édesapját, kit néhány nap múlva idegenek találtak meg Debrecen külvárosában, egy útszéli villanypóznán himbálózva. Keze összekötve a tarkója alatt, nyakán kötél. A hivatalos értesítés így szólt: "Öngyilkosság". Tarkón összekötött kézzel? Igen, úgy! Nyomozás lezárva, tessék hazamenni!

Soós Margit édesapja 56-ban földet osztott. Újra osztotta a téesz-földeket. 58 őszén, ötvenkét esztendősen egyetlen éjszaka megöszült. Aztán eltűnt Balmazújvárosból.. Senki sem látta. Azaz mégis látták, mert esztendők múlva jelentkezett egy tanú: éjszaka a vasútállomáson két egyenruhás fogta közre a földosztót.

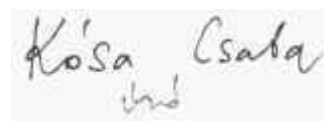
Soós Margit verssorait mormolom. Szavak sodródnak felém: Ezerkilencszázötvennyolc. Kéz a tarkó alatt. Nyomozás lezárva. Szavak kavarnak: Elévülés. Út Európába. Létminimum. Kötél a nyakon.

Soós Margit édesapját Magyarország elfelejtette. Volt, ahogy volt.

Közelebb hozzád, 56?

Hegedűnk beroppant.

✱

Kérelhetetlen ötvöződik az emberi sorsokban - mintegy színes gúzsba fonódva - a szerencse meg az átok. Nem filozófiai tétel ez, melyet most bizonyítani akarok; egyszerűen így, tapasztalatok alapján vallom.

1955-ben érettségiztem Sepsiszentgyörgyön (Erdélyben), 17 éves koromban. Sikeres felvétellel (4-essel) sem jutottam be az egyetemre. Irány a munka (önfenntartás) mezeje! 1956 szeptemberétől kollégiumi felügyelő lettem egykori - tavalyi iskolámban. Októberben vágott halántékon bennünket a magyarországi ("ellen-") forradalom híre. Rádióközeiben éltünk éjjel-nappal. A tanárok remegve figyelték és ügyelték az ifjúságot. Anyám Uzonból figyelt engem is. Akkor ősszel szerelt le Bandi bátyánk (első a 9 testvér között), és anyánk naponta százszor adott hálát Istennek, hogy "ebben a háborús időben" már nem katona.

Aztán érkeztek a hírek a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem tanárainak, diákságának gyötrelmeiről. Anyám ismét hálát adott Istennek, hogy akkor nem voltam egyetemista.

A felügyelői állás arra is jó volt, hogy fölkészültem és be is jutottam az egyetemre. A forradalom utórezgéseit már a saját bőrömmön éreztem ott, Kolozsváron. Szörnyű volt átélni, ahogy szétütöttek örült kommunista pribékek köztünk, a párt parancsára. A félelem tenyészetén éltünk. Anyám szerint: edződünk.

És jöttek a hírek, hogy egykori iskolám tanárait is szétlőtték a szótlan, békés diktatúra nevében, tanárokat, tanulókat zártak be. Utóbbiak egyike, Jancsó Árpád rabtársa volt Páskándi Géza írónak a börtönben.

... Mikor mit nevezhetek szerencsének? hogy hol voltam és hol nem voltam ekkor meg ekkor? Talán anyám tudja ott, valahol fön, a választ.

*Egyszeri Jankó
baltis*

Huszonötéves voltam. Gyárban dolgoztam: nemigen volt másra lehetőségem. Persze, akkor már író akartam lenni, de a rendszer ideológiájától távol tartottam magam, hát nem is reméltem írásaim megjelenését. Október 23-án asztalos üzemünk külső munkákon dolgozó emberei azzal a hírrel érkeztek vissza a városból, hogy tüntet az ifjúság. Tömegek vannak az utcákon! Öt óra után a Nagyvárad térről a körútra értem, ott csatlakoztam a sokasághoz. Olyan volt az egész, mint egy nagy álom! A jelszavak, a negyvennyolcas dalok, a kilyuggatott zászlók! És a parlament előtti, tengernyi ember! Mentünk, álltunk egymás mellett vadidegenek, de mintha testvérek lettünk volna! Mindenki ugyanazért lelkesedett: a szabadságért! A megszállók távozását, a demokratikus Magyarország megszületését áhítva és követelve... Nincs hely leírni itt, amit már megírtam regényben is arról a napról, arról az estéről és éjszakáról. A boldogság pillanata volt. A forradalom! Így éreztem akkor mindjárt, a Rádiónál, a parlament előtti téren. Amikor hajnalban hazakeveredtem, azzal állítottam be Pest környéki házukba: kitört a forradalom!...

A remény napjai voltak. Hogy talán lehet emberhez méltón élni. Tisztességben. Szabadon.

Aztán az a hajnal! A tankok dübörgése a Kerepesi út felől. Még sötét volt, ébren maradtunk, virrasztottunk, pedig nem tudtuk, hogy már kelepcébe csalták a forradalom vezetőit. De éreztük a bajt, hallottuk a vészjeleket. És megindultak a szabadságot letipró seregek...

Emlékszem, rettegés fogott el. Hogy mindennek vége! Ezek - mondtam -, százezerszámra jönnek, jönnek és jönnek bosszúállón, és el fognak tiporni mindent. Mindent és mindenkit. Hallgattam a hajnali sötétben a vasállatok dübörgését, és azt mondtam: megsemmisítik Magyarországot! Megtorolják a hősi felkelést, a forradalmat. Vérbe fojtják a szabadságát akaró népet. Az egész népet, az egész országot. Itt kő kövön nem marad...

Ezt gondoltam huszonötévesen, keserűen: ezt hittem a beözönlőkről, ahogy negyvenötben is, azon a tavaszon, amikor a dunántúli faluban dobolt a kisbíró, s közvetítette a szovjet parancsnokság utasítását, hogy a község minden lakója gyülekezzen a főtéren. - Miért? - kérdeztük egymástól. S volt, aki tudta: mert visznek mindenkit Szibériába. Elhittük. Vettük a motyónkat, és indultunk a gyülekező helyre. Félreértés volt, mert csak közmunkásokat toboroztak, de elhittük mégis a Szibériába hurcolás hírét, mert nem is volt olyan lehetetlen...

Ötvenhat november negyedikén ez jutott eszembe.

S ha a bosszú nem is tette a föld színével egyenlővé az országot, ha nem is mészároltak le mindenkit, azért a tragédia máig kiheverhetetlen.

Azokban a nagyszerű napokban a nemzet - kivéve a hatalom embereit - egybeforrt.

Erről egyik regényalakom így beszél: "Ezek a mi történelmünkben csak pillanatok. Nem maradnak meg, nem maradhatnak meg, mert elveszik tőlünk, vagy mert mi magunk elrontjuk... De kell a népnek, a nemzetnek az ilyen pillanat, hogy becsülhesse magát. A forradalmat elronthatják, belebukhatunk, megbecsteleníthetik, de a pillanat mámora sohasem vész el!..."

Károlyi György

SZENT VILÁGPILLANAT

Az a szent történelmi nemzetperc, világpillanat, a gonosz birodalma ellen győztes magyar forradalom, majd a levert szabadságharc, még nem került méltó helyére történelmi köztudatunkban. Különösen ma látszik és érződik erőteljesen, amikor az ország tankok alattvalója helyett bankok szolgája, s néha úgy érezzük, hogy ágyas cselédje lett. Itt is le kell írnom azt a két sort, amit volt szerencsém a Heti Újság - a későbbi Heti Nemzeti Újság - indulásakor a Gellért Szállóban tartott sajtótájékoztatón elmondani:

Kimentek a tankok -
Bejöttek a bankok!

Mi tudjuk, hogy a tankokkal 15 éves suhancok is elbántak, de a bankok ropogós dollár-láncfalpai alatt legföljebb vonaglanak az országok. Az emlékezéshez ma már ez a valóság is hozzátartozik.

Mint 19 éves résztvevő, lelkesedő, fegyvert fogó, majd börtönbe kerülő és internált - éppen az 1956. október 24-én megjelent, Velünk vagy ellenünk c. vers miatt - ma is csak gyönyörű elragadtatást érzek, ha az 1956-os őszi rendkívüli napjaira gondolok. Akkor tisztán és egyszerre "mozdult" a magyar. Fénylő emlék, ahogy a pécsi főiskola előtt gyülekezve, ugrottunk a zászlóhoz és egy lánnyal együtt kezdtük vágni-tépni a "szovjet" címet. Mintha országos jelszót adtak volna ki erre, pedig ilyesmi nem történt; az első egyöntetű magyar mozdulat ez volt. Az idegen jelképet egyetlen pillanatig sem fogadta el tisztességes honpolgár, mert érezte, hogy múltunkból, nemzeti méltóságunktól megfosztó, szolganépnek való, lobogót gyalázó jelkép volt. De aztán a helyére a mi arcunk került, a tomboló örömünk, ahogy átnéztünk a zászlón, a szabadság érzésének ujjongása. Akkor még nem gondoltuk, hogy a roppant szovjet birodalmon is olyan nagy lyukat-léket vágott a magyar forradalom, hogy a lomha óriás azt sosem heveri ki. Már utána többé sohasem lehet ugyanaz, ami azelőtt volt. S a leckét egy kis ország szent suhancai adták föl, azt a "lyukat" nem lehetett eltüntetni. Ott ragyogott-sötétlett emléke-jelképe a birodalom népeinek lelkében. Ott világított titokolt reményeikben. Már volt példa arra, hogy megszálló hadsereg, a nagy vörös hadsereg megverten hagyott el "szocialista" fővárost! Sőt, arra is volt példa, nem is egy, hogy örmények, grúzok, oroszok átálltak, akárcsak 1849-ben! Ha nem is sokan, de velünk harcoltak. Hősi halált is haltak a mi oldalunkon többen. Nem szólva azokról az ezrekről, akiket hazájukban, a nagy Szovjetunióban zártak büntető táborokban, mert megbízhatatlanná váltak Magyarországon.

Az óriás megrendítő ütést kapott, ami meglepte az egész nyugati társadalmat. Hiszen véglegesnek gondolták ezt a "világfelállást"! Felállt, bosszút állt, itthoni zsoldosokat, janicsárokat véve maga mellé, de azt az ütést, 1956 szép magyar őszének suhancaitól, nem heverte ki. A dicsőséges magyar ősz - világősz! -, szent suhancok ősze, világtörténelmi fordulatot indított el, s kényszerített ki életével, vérével. Sok-sok Gérecz Attila, Mansfeld Péter, magyar "Gavroche" vette félvállról a halálos veszedelmet, s hatásukra más irányt vett a történelem sodrása. A világban ezt sokan föl is ismerték. Miként Szabó István mesélte el észtországi emlékeit - azokat a napokat ott töltötte, a zalai, csereszegtomaji származású kitűnő novellista -, elmondta, hogy az októberi napokban sok iskolatáblára azt írták föl az észti diákok (talán a tanárok közül is többen), hogy "Éljen Magyarország!" Valósággal őrizni kellett a táblákat azokban a hetekben-hónapokban. Vagy gondoljunk Albert Camus halhatatlan soraira: "A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben... A magára maradt Európában csak úgy maradhattunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok életüket adták, és soha, sehol - még közvetve sem igazoljuk a gyilkosokat." így legyen! S mindezt azért említem, mert nem szólunk róla elégyszer.

A kérdésre válaszolva; nem került a nemzet "lélekben közelebb" 1956-hoz! Azt is mondhatnánk, hogy nem került közelebb a nemzet önnön lelkéhez!

LACKNER LÁSZLÓ • A SKORPIÓ JEGYÉBEN (Részlet a regényből)

Váratlanul Nándi bácsi állt meg előttünk.

- Na végre, csak hogy megvagy! - csapott le rám, és vibrált a szeme, nagyon lelkesnek látszott. - Tudod a Talpra magyart?
- A Nemzeti dalt? - kérdeztem vissza helyesbítve, de már tudtam, hogy butaság volt.
- I-igen.. Na, tudod? - ismételte meg a kérdést.
- Tudom!
- Helyes. Ma délelőtt el kell szavalnod.

*

A főtéren áll egy első világháborús, repedezett, mohalepte emlékmű, oda vonult ki az iskolánk teljes létszámmal. Már sokan várakoztak ott, aztán még lelkes csoportok érkeztek.

Engem a szobor hátsó lépcsőjére küldtek.
- Várj itt! - mondták. - Majd szólnak! - A jobb kezemben szorongattam az irodalmi szöveggyűjteményt, és félhangosan mondogattam Petőfi lelkesítő sorait.
Valaki felkiáltott.
- Jönnék! Jön a forradalmi bizottság!

A kultúrház felől egy kisebb csoport közeledett felénk, lehetek vagy tizenöten. Közülük néhányan felsiettek a lépcsőn és a szobor alatt tanakodni kezdtek. Egyikük előbbre lépett, és egy pillanatra felemelte a kezét. A nyugzógó-mozgó, zibongó tömeg egyszerre elhallgatott, és az arcok egy irányba, az emlékmű felé fordultak.

- Emberek! - kiáltott föl a szónok. - Köszönök mindenkinek, a tegnapi megalakult forradalmi bizottság nevében.

Többen éljeneztek, majd a lelkesedés, mint egy morajló áradás végighullámozott az embereken, és egységes kórusként hatalmas ünneplésben törtek ki.

- Köszönjük - kiáltotta többször is türelmetlenül a szónok, aztán intett a karjával, hogy csendet kér, szeretne tovább beszélni.

- Polgártársak! - folytatta. Pesten valamiféle kormány nevében Nagy Imre statáriumot hirdetett ki, és arra szólította föl a forradalmi erőket, hogy tegyék le a fegyvert. Mi egy ilyen kormány szavára nem adunk, egy emberként csatlakozunk a felkelőkhöz...

További szavait a téren feltörő zúgás, kiabálás, és a fel-felröppenő jelszavak elnyomták.

- Csendet! Egy kis csendet kérünk - harsogta most már rekedtes hangon a szónok. Szeretnénk elmondani a programunkat! - De végül is csak a karlengetés segített.

- Most pedig hallják a forradalmi bizottság elnökét!

A tömegből feltört egy mély "halljuk!" és is-

meretlen, szakállas férfi lépett a lépcső legfelső fokára.

- Rövid leszek, legyen az idő a tetteké - harsogta, és mélyen szóló, gordonkára emlékeztető hangja bezengte az egész teret. - A beszolgáltatást megszüntetjük!

A tömeg némán, feszült csendben várakozott.

- A tszcs-t feloszlatjuk, ezután mindenki a saját földjén gazdálkodik... A vezetőket tehetségük alapján választjuk ki... Felfegyverezzük a falut, a járást, és megvédjük az új rendet!

- Éljen! Úgy van! - válaszolgatott a tömeg egyre nagyobb erővel.

- És mi lesz az oroszokkal?! - süvített végig egy kiáltás a hátsó sorokból, és a kérdést mély, egyetértő morajlás kísérte.

- Menjenek haza! - felelt rá a szónok. - Semmi szükségünk idegen katonákra!

- Döntsük le az emlékművet! - kiáltotta valaki középtájról - Gyerünk! - zúgott rá az igenlő válasz és többen megindultak.

Mintha szíven ütöttek volna, úgy csapott meg a látvány, az imbolygó emberrengetegben, a fehér hajszalagos lányok között megpillantottam Vali barna fejecskéjét. Ágaskodott, nyújtogatta hosszú, fehér nyakát, és egyre inkább az volt az érzésem, hogy engem keres a tekintetével. Bizonytalanul mosolyogtam felé, dehát túl messze volt, reménytelennek látszott, hogy erőltlen üzenetem el is ér hozzá.

Közben a szónok szavaiból elkaptam valamit Petőfi szelleméről, meg a szabadságharcról...

Valaki hegyes ujjal, hátulról oldalba bökött.

- Te jössz!

Gépies mozdulatokkal mentem előre, közben egy magányos éljen süvített a fülembe. Megálltam a szobor alatt, köhintettem, aztán megköszörültem a torkom. Ezer nyi tágra nyitott, várakozó, vibráló szem nézett szembe velem. Valit kerestem közöttük kapkodva, de hiába. Elvesztettem.

Levél a hitveshez - jutott eszembe az örült ötlet.

- Kezdd már el! - súgta valaki mögülem. Ijedten hátrapillantottam, Nándi bácsi állt ott, és kétségbeesett ábrázattal tárta szét a karját:

- Na! Talpra magyar!

Előre fordultam, és a mélyebb zengés felé mutáló hangszálaim teljes erejével bekiáltottam a világba: Nemzeti dal. Írta: Petőfi Sándor...

1956 nyarán, őszén még nem volt három éve annak, hogy kilenc évi szibériai távollét után ismét Európa, sőt Magyarország földjére léphettem. A hazai politikai viszonyokkal nem voltam igazán tisztában. Nagykanizsa földrajzilag távol esik a fővárostól, de abban az időben tájékozódási szempontból még távolabbra esett. Az akkoriban is olyannyira megszűrt híryananyagból, a szűkszavú és ködösítő információkból nem lehetett pontosan ráérezni arra az erjedésre, ami Budapesten a politikai élet kulisszái mögött megindult. Környezetemet ugyan meg-meghökkengette egy-egy őszintébb újságcikk a Szabad Népből, az Irodalmi Újság egyre bátrabb és kritikusabb hangvétele, és érződött, hogy valami reform készülődik a szocialista rendszer berkeiben, de senki sem számított arra, hogy mindez egy fordalmi fellángolásba torkollik. Az elkeseredett fegyveres harc zajában, de mégis a szabadság mámorító érzésében eltelt két hétben is éreztem, hogy szabadságharcunk nem vezethet győzelemre. A totalitárius birodalom nem engedheti meg magának, hogy a kis Magyarország kiálljon a sorból, és ezzel példát mutasson szomszédainak. A szovjet hatalom, bármi eszközzel is, de fenntartja uralmát a Kárpát-medencében. Tele voltam kétségekkel, melyeket aztán november negyedike tragikusan igazolt is. Amikor a hatalomról volt szó, a bolsevista elvtársak levetették álarcukat és nem törődtek a világ véleményével. Különben is: mi a világ véleménye? Múló felháborodás, egy pár napra félárbocra eresztett zászlók, egy-két üzleti tárgyalás elhalasztása. Azután pedig ismét előtérbe került a politikai, gazdasági érdekek, mely feledtet minden nemes eszmét.

A mai magyar társadalom egyre távolabbra kerül 1956 tiszta eszméitől. Kihal az a nemzedék, mely még átélte, tudta, hogy mit akart a magyar nemzet. Majd tudta azt is, hogy a leverett szabadságharc, minden azt követő megtorlás ellenére, milyen eredményeket hozott. Tudta, mit jelent a "gulyás-kommunizmus", a "legvidámabb barakk" fogalma: fokozatosan kialakult látszólagos szabadságot, mozgásteret a kisgazdaságokban, a háttérből keményen irányított és visszafogott közvéleményt, elvárt magatartásformákat..

Sajnos 1956 emlékét elhomályosítja, hogy a volt harcostársak megosztottak. Rivalizálásuk, civakodásuk egyáltalán nem fényesíti a dicső napok és tettek emlékét. Azonkívül: minden napnak megvan a maga gondolja. A mai nemzedék a jelen kemény kihívásaival szembenézve, a piacgazdálkodásra való áttérés társadalmat megrengető időszakában, a vadkapitalizmus velejáróit, a munkanélküliséget, a mohó tőke kizsákmányoló igyekezetét megszenvedve, már nem tud igazán odafigyelni a negyven év előtti események üzenetére. Más világ, más gondok, más feladatok. A többpárti politizálás elbizonytalanító jelenségei, buktatói is nehezítik a tisztánlátást. A haza, a hazaszeretet kiüresített, gyanússá tett fogalom, a nemzeti összetartozás érthetetlen. Így 1956 egy dicső fellobbanás emléke csupán, melynek a megünneplése a társadalmi megosztottság miatt inkább ellentmondásos, mint magasztos. Sajnos a ma eszmélő ifjúság számára 1956 kerekszámú évfordulója nem közvetíti azt az üzenetet, melyet kellené, hogy hordozzon: nemzeti együttakarást, egy jobb jövő érdekében.

Rózsás Falmos
író

Életem meghatározó élménye volt. Balatonfüzfőn születtem 1939-ben, de 14 éves koromban a Békés-tarhosi Zeneművészeti Szakiskola növendéke lettem, majd annak megszüntetése után 1954 től Budapesten folytattam tanulmányaimat, ahol azóta is élek. Így 1956-ban 17 éves voltam. A szokásos kettős nevelésben részesültem (iskola-otthon) az otthoni azonban erősebbnek bizonyult, így az október 23-i tüntetésen (melyet kezdetben a lengyelek melletti szolidaritás kinyilvánításának véltem) már részt vettem a Műszaki Egyetem - Bem tér - Parlament útvonalon. - Felemelő" érzés volt ismeretlen emberekkel kart karbaöltve vonulni és érzni, hogy a tét végső fokon a magyar szabadság kivívása, a kommunista rendszer megdöntése és a szovjet megszállás megszüntetése. Késő este tértem vissza kollégiumunkba a további eseményekről nem tudva. Csak másnap értesültem a Sztálin szobor ledöntéséről, s a Rádió előtt történetekről, vagyis hogy kitört a forradalom (iskolába sem mehettünk). Október 25-én vagy 26-án a Parlament előtti téren voltam, s mindössze néhány perc késés tette lehetővé, hogy most kérdéseikre válaszolhassak. Borzalmas, egész lényemet megrázó élmény volt látni, ahogy a Kossuth Lajos téren védtelen embereket a házak tetejéről halomra lövik, s még a mentőautókra is tüzelnek. Magam a Földművelésügyi Minisztérium árkádjai alatt húzódtam meg, és átkozódva ordítottam. - 30-án a forradalom győztesnek látszott (két kollégiumi társunkat kellett elsíratnunk), így kalandos úton hazautaztam Balatonfüzfőre.. Időközben még jelentkeztem véradásra valahol Kelenföldön, de vézna alkatom és túl fiatal korom miatt nem fogadtak. - Fűzfőn a rádiót állandóan hallgatva döbbenet és mélységes elkeseredéssel értesültem a november 4-i és az azt követő eseményekről. A vérbefojtott forradalom és szabadságharc bukásáról.

1956-ról, aki akkor már eszmélkedő életkorban volt, sem a levertek, sem a leverőt egy pillanatra sem feledkezhetek meg. Ennek volt köszönhető a megtorló, majd puhuló diktatúra, mely 1989-90-ben összeomlott, mérhetetlen károkat okozva a magyarságnak, melyeket a mai napig és a beláthatatlan jövőig nyögni fogunk. '56-ban iszonyatos csalódás volt számunkra a Nyugat cinikus passzivitása, nem csoda, hogy népünk nagy része most joggal érezheti: csöbörből vödörbe (gödörbe) esett. - Még 1957-58-ban a Zeneakadémián parázs vitákat folytattunk az ügyeletes marxista-leninista tanárokkal az ún. "októberi eseményekről", de azután csend lett. Egyetlen 4-es osztályzatomat (a szocializmus politikai gazdaságtana) azért valószínűleg e vitáknak köszönhettem. (A többi tárgyból csak jelesem volt öt éven át.) Elsőéves zeneszerzés vizsgám egyik darabja mindenesetre ennek a népdalnak feldolgozása Volt: "Nekünk a legszebbik estét/Fekete színre festették/Fekete színre festették."

- Ami a nemzetet illeti, az idősebbek számára (magam is 57 éves vagyok) nem kellett lélekben közelebb kerülni 1956-hoz, s komoly reménységgel néztünk az 1989-90-es változások folytán a jövő felé. A fiatalabbak kevesebbet tudnak (tudhatnak!) '56-ról, bár reményeik a megújulásról, felemelkedésről voltaképpen azonosak. A nemzeti öntudat tekintetében (tisztelet a kivételnek) azonban bizonytalanabbak, tájékozatlanabbak, többnyire egzisztenciális érdekeiket tartják szem előtt. A haza, szabadság, magyarság kérdései kevésbé fontosak számukra. Én, amíg élek, igyekszem őket mégis e szent fogalmak tiszteltetére és szolgálatára nevelni.

Bozay Attila
Kossuth-díjas zeneszerző
egyetemi docens

1

"Ötvenhat", a győztes forradalom és a vérbe fojtott szabadságharc alapvetően áformálta, máig - immár véglegesen - meghatározta azéletemet. Huszonegyévesen résztvevője voltam a történelemnek, forradalomnak, és szabadságharcnak egyaránt. Megérthettem, hogy nem pusztán a fátum elszენvedésére születtem, hogy a két kezem formálni is tudja a történelmet - megtanultam győzni egy jó ügy szolgálatában. Utána viszont nem tanultam meg "vérbe fúlni": végérvényesen megtelepedett bennem a győzelem élménye. Voltam oly szerencsés, hogy az én életem már tényleg leginkább a szépséges 56-ról szól. Nem volt ez könnyű játék - túlélőnek lenni a győzelem és a bukás után! - de nem cserélnék a hitvány "győztesek" közül egyikkel sem. Élményem erejével hűséges maradhattam - ez hatalmasan jó dolog.

2

De hát persze nem mindenki lehetett ilyen szerencsés": élni kellett tovább - és most nem gúnyolódom: az életbemaradás tényleges és súlyos, biológiai érvényű parancs, süketen figyelmen kívül hagyni: szinte beteges gesztus, pszichés defekt. Az utak drámaian szétváltak: másfelé kanyarodtak, akik megengedték maguknak a hűséget, meg akik nem. Ne feledjük: korunk magyar történelme nem csak a győztes 56-os forradalomból és a vérbefojtott szabadságharcból áll, hanem a következő, csigaléptű évtizedekből is, amelyeket szintén túl kellett élni, amelyek során valamiképpen be kellett sorolni a boldogtalan továbbmenetbe.. 1848/49 után csak 18 év kellett az intézményes, össznemzeti kiegyezésig, a kiegyező magyar társadalom mégsem volt már ugyanaz, mint amely a gyönyörű 48-at felmutatta; hogy is lehetne 89-ben töretlenül folytatni az 56-ban abbamaradt nemzeti történelmet? Amely persze, hogy nem "maradt abban": folytatódott, a természet nyomorú törvényei szerint...

Keserves volt megélni, ahogy a napi túlélésüket keresők '56 után csakhamar piti dik veszélyeztetőit látták a hűségeseekben: a rossz lelkiismeret nyomott légkörében minden kiállítás, a hűség minden picic moccanása az ő alkujukra rajzolt kérdőjelnek tűnhetett. S ha én nem vádoltam őket emberileg nagyon is magyarázható gyarlóságukért, az sem segíthetett, gyanújukat nem lettem képes eloszlatni - ez már így megy. És hát ők voltak többen: úgyszólván a teljes "nemzet". "Lélekben" nagyon-nagyon eltávolodva ölte meg ez a társadalom azt a '89-et, amely pedig a mindnyájunk '56-os forradalmának rehabilitációját hozhatta volna. Nem gondolom, hogy mai megosztottságunk az '56-os frontvonalak átörökléséből adódna - ilyen frontvonalak '56-ban nem, vagy tényleg csak alig voltak: '56 a magyar társadalom egységének kivételesen tökéletes pillanata volt. A napjainkban tapasztalható törésvonalak sokkal inkább a társadalmon kívüliség fű alatt töltött hosszú-hosszú korszakának szerteágazó életstratégiáiban gyökereznek.

Mit remélhetünk? Hogy benőjük a töréseket, hogy újra találkozunk még egyszer a meglehetősen - és jórészt szándékosan - elfelejtett barikádnak azon a boldogságos oldalán? De szép is lenne! Csak hát miféle "másik oldallal" szemben? Valószínűleg realisztikusabb remény, hogy a múlt tovább felejtődik és aktuálisabb célok sodrásában találkozunk majd újra. Lehet, hogy egy ilyen folytatás az életem féltve őrzött értelmétől fosztana meg - de ez magánügy. És talán nem is lenne teljes a megfosztás. Hiszen aki építeni tudta magát ebből a történetből, az vegye hasznát, és örüljön sorsónak. Aki meg belesebesült, az próbáljon meggyógyulni, találja meg a zavarodott lelke békéjét. Van hol: az életünk új meg új feladványokkal, hősi kiállást is kihívó helyzetekkel bővelkedik, a végtelenségig. Talán ennyit most erről.

